

HUXLEY, ZAMIATIN, ORWELL: TRES DISTOPIES DEL SEGLE XX

Xavier Duran

HUXLEY, ZAMYATIN, ORWELL: THREE DISTOPIAS OF THE TWENTIETH CENTURY. ALDOUS HUXLEY, GEORGE ORWELL AND YEVEGENI ZAMYATIN ARE THE AUTHORS OF THREE SCIENTIFICALLY CONSISTENT DISTOPIAS -NEGATIVE UTOPIAS-: "A BRAVE NEW WORLD", "1984" AND "WE". ALL OF THEM DESCRIBE A SOCIETY WHERE CITIZENS ARE SUBMITTED TO TREATMENT, BEFORE OR AFTER BIRTH, TO ADAPT THEM TO THEIR FUTURE ROLE IN LIFE. MOREOVER, THE BOOKS ARE GREAT EXAMPLES OF SCIENTIFIC AND SOCIAL ESSAYS IN NOVEL FORM.

“Bessons idèntics, però no en parelles o en grups de tres, com als antics temps vivípars, quan un òvul, per atzar, es dividia espontàniament; sinó que s’obtenien bessons a dotzenes, a vintenes...” En el Centre d’Incubació i Condicionament de Londres Central, on s’inicia la novel·la d’Aldous Huxley *Un món feliç* (1932), la reproducció humana s’ha convertit en un procés industrial. Tal com es produeixen cotxes, televisors o raspalls, l’anomenat mètode de Bokanovski permet produir persones al ritme necessari: “Si sabien les hores extra que vaig haver de treballar després del darrer terratrèmol japonès”, explica un treballador del centre, Mr. Foster. El mètode és efectiu i constitueix un avanç: “Hom produïa, doncs, norantasis éssers humans on abans només se’n produïa un. Progrés.” Això quant als embrions, perquè en el pas previ, cada òvul podia aportar milers de futurs ciutadans. La tècnica de Podsnap havia accelerat el temps de maduració dels òvuls i amb la bokanovskificació es podien obtenir una mitjana d’onze mil germans o germanes en el conjunt de “forrades”. Mr. Foster revela una altra dada: el rècord per a un sol ovari està, en aquell centre, en 16.012 individus.

Progrés tecnològic, naturalment. O, si més no, una certa idea de progrés. El títol original ho diu tot: *A Brave New World* –podríem traduir-ho com un nou món meravellós, formidable–. En francès es va triar un títol leibnizià, *El millor dels móns*. Siga la que siga, l’adaptació a cada llengua transmet la ironia de Huxley, que vol qualificar de fantàstic un món on la tecnologia ha solucionat problemes de reproducció, però també de característiques dels individus i d’acceptació de la situació per part dels ciutadans.

Aldous Huxley (1894-1963) pertanyia a una nissaga de pes. El seu avi, el biòleg Thomas Henry Huxley (1825-1895) havia estat un dels primers defensors i divulgadors del darwinisme i havia publicat nombrosos

George Orwell i la portada de la seua novel·la 1984.

treballs de recerca. El seu germà Julian (1887-1975) va ser també zoòleg i entusiasta defensor i sintetitzador del darwinisme, a més del primer director general de la Unesco. Aldous mateix havia començat a estudiar medicina, però una infecció mal guarida en un ull i la posterior ceguesa temporal el varen forçar a buscar una altra professió. Així, tant per l'ambient familiar com per propi interès i formació, Aldous Huxley tenia una ferma base científica. Això, juntament amb el seu talent literari i la seua capacitat d'anàlisi i reflexió, el va portar a crear una de les distopies –utopies negatives o antiutopies– més famoses i consistents de tots els temps.

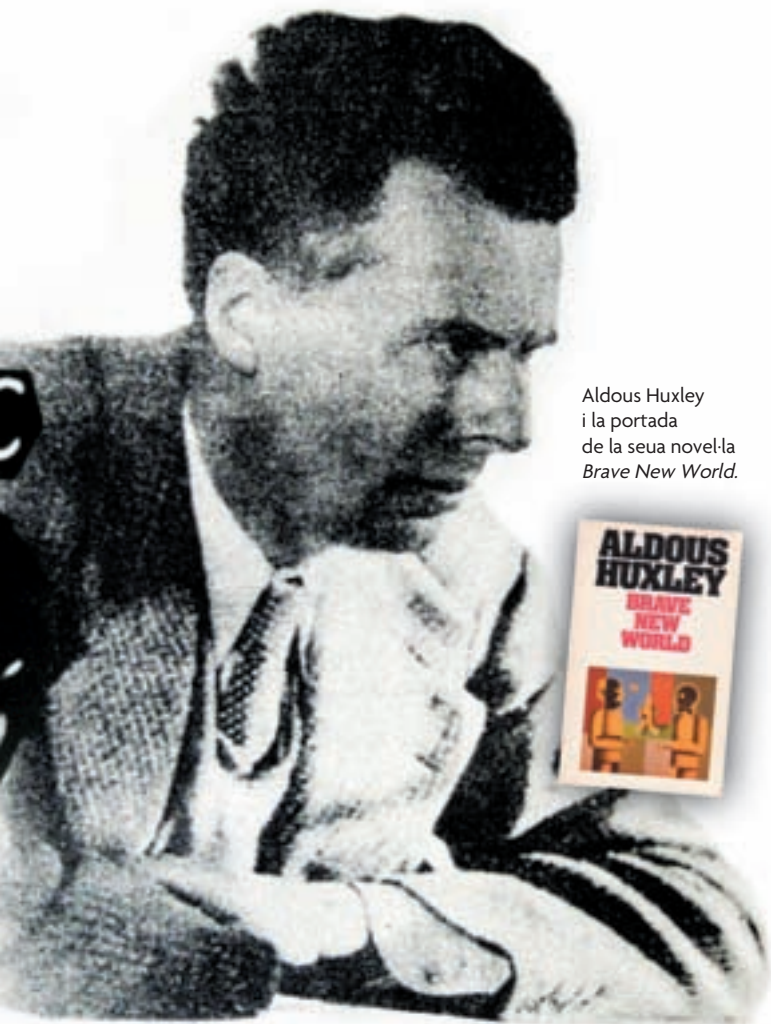
Quan Huxley va publicar la novel·la, feia uns trenta anys que tres biòlegs havien redescobert les lleis de Mendel de l'herència. El 1902 s'havia descobert que el comportament dels factors mendelians corres-

ponia al dels cromosomes. I uns anys després es va esbrinar com aquests cromosomes es trencaven i recombinaven en el procés de reproducció. Faltaven, però, encara alguns anys perquè es descobriera que era el DNA la substància que portava el missatge genètic. Els vertaders visionaris elaboren les seues escenes futuristes quan poca cosa fa pensar en possibilitats reals de dur-les a terme. I si aquestes visions, com intentarem mostrar, servien –i serveixen setanta anys després–, per reflexionar sobre grans reptes ètics i socials de la ciència, la capacitat, el talent i el rigor de l'autor semblen ben demostrats.

L'acció de la novel·la se situa en l'any 632 dF. Les sigles signifiquen “després de Ford”, i posen com a referent l'era Henry Ford, el pare de la cadena de producció, la persona que va fer de l'automòbil un producte a l'abast d'àmplies capes de població i que, tal com afirmava, podia proporcionar al client un cotxe de qualsevol color sempre que aquest el vol-

gués negre. Embrions idèntics, cotxes idèntics, processos barats i efectius. L'exageració literària no amaga que, per a alguns, l'element bàsic és la rendibilitat i l'augment de producció –sigui quin sigui el producte.

«PODRÍEM DIR QUE HUXLEY ERA LA PREVENCIÓ I ORWELL LA COERCIÓ. O, UTILITZANT TERMES MÈDICS. HUXLEY ERA LA PROFILAXI I ORWELL LA TERAPÈUTICA»

Aldous Huxley i la portada de la seua novel·la *Brave New World*.

■ SENSIBILITZACIÓ DELS EMBRIONS

Els embrions d'*Un món feliç* no només són produïts en massa, sinó que pateixen un procés de sensibilització. Segons l'entorn que se'ls proporciona i els nodrients que se'ls dona, els embrions acaben sent idonis per a funcions determinades. Beta, alfa, alfa-més o alfa-plus... Tres categories en capacitat creixent, que, d'una banda, asseguraven que hi hauria persones amb determinades qualitats i, de l'altra, evitaven la selecció. L'etiqueta ja ho indica: uns poden arribar a cert nivell, però d'altres han de conformar-se amb una altra funció. A l'escala més baixa, els èpsilon, els que faran les feines més dures. Se'ls fa créixer en un ambient amb menor percentatge d'oxigen, i això els manté per sota del nivell normal. “Com més baixa la casta, menys oxigen cal administrar”, torna a explicar Mr. Foster. I així, des de les primeres etapes després de la fecundació, ja es marca el camí: “futurs escuraclavegueres o futurs directors d'incubadores”. I encara més. En un prestatge, rengleres de futurs treballadors de les indústries químiques eren condicionats de manera que toleressin el plom, la sosa càustica, l'asfalt, el clor... Un procediment atractiu. Per què fer més segures les condicions

dels treballadors si podem fer treballadors més segurs? Els que serien enviats a treballar als tròpics eren condicionats per estimar la calor i sentir repugnància pel fred. Un favor a la indústria? No, un favor a ells mateixos. Ja ho diu el director: “Aquest és el secret de la felicitat i la virtut: que hom estimi allò que ha de fer. Tot el condicionament social tendeix a això: a fer que la gent estimi el seu indefugible destí social.”

Seria tan absurd buscar coincidències gairebé exactes amb el món de Huxley com deixar de banda les anàlisis que suggereix. Huxley parla d'un futur tan llunyà que no hi ha possibilitats d'analitzar les possibilitats reals que això sigui factible aleshores. Però per exagerades que siguin algunes coses no hem ni de negar les possibilitats que la ciència haja obert en aquell moment perspectives semblants. En tot cas, el que sí que ens ha de preocupar és el debat ètic, per evitar que les possibilitats tècniques d'un món a l'estil huxleïà comporten una societat totalitària i desequilibrada com la de la novel·la. De fet, en un pròleg escrit per a una nova edició de l'obra, el 1946, Huxley afirmava que si hagués de tornar a escriure la novel·la hauria introduït una tercera via d'equilibri. A *Un món feliç* hi apareixen la societat utòpica i una societat primitiva, on la reproducció es fa “a l'antiga” i es coneix la fam i la malaltia. Huxley hauria introduït, diu, la possibilitat del bon seny, una comunitat d'exiliats i refugiats procedents del món feliç que viuria dintre les fronteres del món salvatge i on “la ciència i la tecnologia serien emprades com el Sabbath, com si hagueren estat creades per a l'home i no –com passa ara i més encara en el món feliç– com si l'home s'hi hagués d'adaptar i esclavitzar”.

Aquesta tercera via la mostraria a la novel·la *Illa* (1962). Hi descriu el regne de Pala, una illa del Pacífic, petita i autosuficient, que té grans reserves de petroli, però que no les vol explotar, i que només assimila els avanços tecnològics que considera útils i poc perillosos. Els seus habitants sempre s'han estimat més “adaptar l'economia i la tecnologia als éssers humans que no pas els éssers humans a la tecnologia i l'economia”. Fins que l'hereu del tron, lector habitual de catàlegs de grans magatzems americans, demostra tenir unes idees ben diferents.

Com que les anàlisis socials no han de basar-se en una semblança absoluta entre ficció i realitat –el realisme pot denunciar, però la ficció futurista pot alertar sobre riscos encara poc visibles–, podem estudiar què hi

ha avui del món feliç de Huxley. No hi ha un procés industrial de producció d'humans idèntics, sortosament, ni es preveu que existesca a curt o mitjà termini –del llarg termini és difícil parlar-ne. Però sí que hi ha persones que basen en la clonació l'esperança de tenir descendència idèntica bé a elles mateixes, bé al seu entorn familiar, amical o social. També està obert el debat sobre possibilitats reals i conveniència de modificar certs gens per tal, no ja d'evitar malalties o predisposició a malalties, sinó certes característiques com ara altura, força o intel·ligència. L'anàlisi de possibles semblances entre el món de Huxley i l'actual o el que es dibuixa en un futur proper seria interessant i, fins i tot, divertida de fer. S'escapa, òbviament, de les possibilitats limitades d'aquest article. A més, la reflexió sobre límits de la ciència o sobre injustícies socials no precisa d'una ficció absolutament versemblant, sinó que una narració consistent ja dona peu a un debat enriquidor i necessari.

No hi ha, tampoc, condicionaments d'embrions per tenir treballadors amb certes característiques. Però ja fa anys que moltes empreses fan proves genètiques per seleccionar persones que tinguen o que no tinguen certes característiques. Hi ha qui diu que la selecció –sovint feta a esqueses de l'interessat– permet descartar aquells que podrien tenir problemes amb certes feines. Però també és cert que moltes d'aquestes anàlisis poden ser dis-

criminatòries, perquè de gens absolutament determinants actualment coneguts no n'hi ha tants. En bona part, sembla una tècnica semblant a la d'*Un món feliç*: si es tria la gent amb menys risc, no cal prendre tantes precaucions. Fins i tot, hi ha estudis que mostren un interès potser excessiu a trobar bases genètiques de certs problemes. Així, una empresa nord-americana pretenia demostrar que el problema del túnel carpià que afecta molts treballadors no és degut a passar massa hores davant l'ordinador amb teclats i posicions inadequats, sinó a una predisposició genètica. És interessant saber si existeix aquesta predisposició i localitzar les persones que la pateixen, que així poden prendre més precaucions o passar més revisions mèdiques. Però, de vegades, la recerca sembla orientada a fer veure que no cal millorar les condicions de treball, perquè qui estiga predisposat tindrà el problema i qui no, no. Sembla una forma de desviar cap a la genètica i l'atzar les responsabilitats de l'empresa. Posats a fer proves genètiques, perquè no es fan per a feines de tanta responsabilitat com ara presidir un país? Qui sap si la detecció de gens que

«ALDOUS HUXLEY VA CREAR
UNA DE LES DISTOPIES
–ÚTOPIES NEGATIVES O
ANTIUTOPIES– MÉS FAMOSES
I CONSISTENTS DE TOTS ELS
TEMPS, UN MÓN FELIÇ»

predisposen a l'alzheimer o a l'alcoholisme haurien barrat el pas a certs presidents de superpotència i canviat la història. Un fet que potser seria aberrant, però no més que la discriminació de milers d'aspirants a un lloc de treball o, encara pitjor, a una assegurança de malaltia o de vida.

■ HUXLEY I ORWELL: PREVISIÓ I COERCIÓ

La societat d'*Un món feliç* acceptava aquesta situació i estructura. A part del condicionament dels embrions, tenia altres tècniques, com ara la hipnopèdia –ensenyament durant el son. També hi havia una droga, el soma, nom manllevat d'una droga –potser l'*Asclepias acida*– utilitzada pels antics invasors aris de l'Índia en els seus rites religiosos. El soma dels aris tenia els seus riscos, com ara la mort per sobredosi. Però el soma de Huxley és una meravella: a petites dosis produïa eufòria, dosis superiors provocaven visions i a grans dosis sumia en un son plàcid. I tot sense efectes secundaris. Al marge de l'absència d'efectes nocius, podríem establir paral·lelisme amb certes drogues usals. L'alcohol, per exemple, va representar un paper essencial perquè els obrers suportessin millor les duríssimes condicions i llargues jornades dels primers segles de revolució industrial.

En un assaig escrit el 1958, que Huxley va titular *A Brave New World revisited* –i que en la traducció catalana del 1969, publicada per l'editor Miquel Arimany el 1969 es deia *El món feliç tornat a visitar*– l'escriptor anglès es mostrava pessimista. Deia que potser quan va escriure la novel·la la societat totalitària que dibuixava semblava exagerada i molt llunyana, però que fora d'Occident “la llibertat de les persones ja ha desaparegut o és evident que està a punt de desaparèixer”. I esmentava com a gran perill la superpoblació, que portaria a una crisi permanent. En aquest assaig, Huxley reconeix el valor d'una altra gran distopia: *1984*, de George Orwell –escrita el 1948. Però considerava que aquella visió era fruit d'una època concreta, amb la dictadura estalinista. Destaca que a *1984* el càstig sempre era dur i exemplar, mentre que a *Un món feliç* era pràcticament inexistent. Podríem dir que Huxley era la prevenció i Orwell la coerció. O, utilitzant termes mèdics, Huxley era la profilaxi i Orwell la terapèutica. Els embrions ben condicionats i seleccionats eviten la divergència en pensament i en actituds. L'estat orwellià, per contra, ha d'establir unes eines de vigilància que entren en l'esfera més íntima de les persones.

Evgeni Ivánovitx Zamiatin i la portada de la seua novel·la *Nosaltres*.

El Gran Germà omnipresent s'ha convertit, actualment, en metàfora d'una societat on les tecnologies de la informació i comunicacions permeten acumular milions de dades, processar-les, comparar-les, transmetre-les. On la intimitat sembla constantment amenaçada. A *1984* la vigilància és contínua, fins i tot en la intimitat i, gairebé, en l'interior d'un mateix:

“De les patrulles de la Policia no calia preocupar-se'n. La Policia del Pensament sí que era temible.” Tot això amanit amb la força de la propaganda, perquè la gent estimi qui ha d'estimar i odii qui hagi d'odiar. Amb lemes que manipulen el llenguatge: “la guerra és pau”, “la llibertat és esclavitud”. I amb la contínua adaptació del passat per utilitzar-lo en el present. La història es reescriu. I no

solament per reinventar els fets o per eliminar personatges. També es podien reescriure discursos i reelaborar articles de diari per tal que allò que preveïen coincidiria amb el que havia succeït realment.

■ ZAMIATIN, EL PRECURSOR

Orwell té un precedent sovint oblidat i que, sens dubte, el va influir. És el rus Evgeni Ivánovitx Zamiatin (1884-1937). Qui llegeixi la seua novel·la *Nosaltres* (1921) després de la d'Orwell –que probablement seran molts, ja que ni l'autor rus ni l'obra són tan coneguts– hi copsarà clarament aquestes influències. Zamiatin va néixer en una petita ciutat –Lebeidan– al sud-est de Moscou. Va estudiar a l'Institut Politècnic de Sant Petersburg, on es va graduar, el 1908, com a enginyer naval. Militant del Partit Bolxevic, va ser arrestat per la policia del tsar i després es va exiliar. Va tornar a Rússia clandestinament i va aconseguir passar desapercebut mentre acabava la carrera. Paradoxes de la realitat, que sovint sembla més inversemblant que la ficció: l'autor que descriuria un estat policial tan potent va poder escapar-se de la policia tsarista. Fins el 1911 no el van identificar com a proscrit i va tornar a ser arrestat, però el 1913 Nicolau II va dictar una amnistia general.

Durant la Primera Guerra Mundial va ser enviat a Anglaterra per estudiar la construcció dels trencagels que els britànics feien per als seus aliats russos. Allà va conèixer l'obra d'H. G. Wells, que el va impressionar vivament. Però la seua carrera com escriptor va xocar

amb el règim soviètic, tot i que ell havia col·laborat decididament en la seua instauració. *Nosaltres* es va publicar primer en anglès als Estats Units el 1924 i no seria fins el 1987 –amb la *perestroika* de Gorbátov– que apareixeria a Rússia.

La novel·la no està traduïda al català, però sí al castellà –a Tusquets. L'acció se situa uns quants segles en el futur, en el marc de l'anomenat Estat Únic, on s'ha instaurat un règim absolutament organitzat i controlat, fins i tot en els detalls ínfims. Les persones no tenen nom, sinó que se les designa per una lletra i un nombre. D-503 és el narrador, un enginyer que dirigeix la construcció de la nau espacial “Integral”, dissenyada per difondre a altres planetes la mecànica felicitat que regna a l'Estat Únic de la Terra i per anunciar com seran de feliços quan aquest Estat expandeixi el seu poder a l'exterior. La societat on viu D-503 és uniforme i previsible. Cada matí, tothom es desperta i s'aixeca a la mateixa hora, en el mateix minut. A la mateixa hora comencen a treballar i a la mateixa hora acaben. Tot està delimitat, matematitzat. Tots vesteixen igual i els seus caps estan afaitats. I D-503 es troba a gust en aquesta societat. Ja des de petit havia sentit pànic a l'irracional: l'espanta l'arrel quadrat de menys u, per exemple. En canvi, la societat com un mecanisme el fa feliç. “Havia llegit i sentit –escriu en el seu diari– coses inversemblants sobre l'època en què la gent encara vivia en llibertat, és a dir, en un estat salvatge no organitzat”. I el que li sembla més inversemblant era que l'Estat pogués tolerar que la gent visqués d'aquella manera, sense passejades obligatòries ni hores de menjar prèviament establertes.

Troba la bellesa en la regulació absoluta. Contempla cada dia la construcció de la nau “Integral” i de cop veu “la bellesa d'aquest grandios ballet mecànic”. Es pregunta per què és bell i es respon: “Perquè és un moviment no lliure, perquè el sentit profund del ball està en la submissió absoluta, estètica, en la no-llibertat ideal”. No és estrany que en cert moment destaque Taylor –l'enginyer americà que va idear la programació de la producció per optimitzar el rendiment dels treballadors, encara que fos a costa de les condicions i el ritme de treball. I la bellesa la troba en l'entorn mecànic. Diu que els poetes ja no viuen a l'Empiri, sinó a la Terra: “Caminen junt amb nosaltres seguint el compàs de l'himne sever i mecànic de la Fàbrica Musical. La seua lira és el quotidià xiuxiueig dels raspalls de dents elèctrics, el soroll temible de les espurnes de la Màquina del Benefactor [el dirigent de l'Estat, l'única persona

**«EL QUE SERIA MÉS
DESTACABLE D'AQUESTES
TRES OBRES ÉS TANT
ELS SEUS SÒLIDS FONAMENTS
COM L'INTERÈS DE CREAR
UN ASSAIG CIENTÍFIC I SOCIAL
EN FORMA DE NOVEL·LA»**

no designada per un nombre], l'íntim murmuri dels recipients de nit de cristall brillant...”

Una societat així requereix, òbviament, una vigilància contínua. Els edificis són de vidre, perquè les persones –els “nombres”– no tinguin privacitat. L'Estat l'envolta l'anomenat Mur Verd. És també de vidre i transparent, però el seu nom fa

referència als arbres que es poden veure a la jungla exterior. A diferència del què passa a *1984*, on la família no ha pogut ser abolida –si bé els fills es converteixen en espies i col·laboradors de la Policia del Pensament–, a *Nosaltres* aquesta institució ha desaparegut. Els nens són propietat de l'Estat i no els eduquen els pares, sinó altres nombres.

Eliminar la possibilitat de decidir obliga l'Estat a anar a l'arrel per combatre que ni tan sols s'imaginin possibles canvis. “Has sentit que han inventat una nova operació per extirpar la fantasia?”, pregunta un personatge. Efectivament, el *Diari de l'Estat* anuncia la possibilitat de ser perfectes: “La bellesa d'un mecanisme rau en el seu ritme precís i sempre uniforme, semblant al d'un rellotge. [...] Però els mecanismes no tenen fantasia. Heu vist alguna vegada el somriure somiador del cilindre de bomba? Heu sentit alguna vegada sospirar i queixar-se a les grues durant el seu treball?” No ho han vist ni sentit mai, naturalment. I, per tant, per assolir la perfecció total es demana a la gent que se sotmeti a una triple irradiació que inutilitzarà seu centre de la imaginació, recentment descobert a la base del crani.

Huxley, Zamiatin, Orwell... A què s'assembla la nostra societat? O a què té tendència a assemblar-se? Si prenem les distopies com el que són, extrapolacions a partir de la realitat i d'un futur possible, probablement el nostre món s'assembla a una barreja de tots tres. Però el que seria més destacable és tant els fonaments d'unes obres que sovint han estat versionades frívolament, com l'interès de crear un assaig científic i social en forma de novel·la. Quanta gent que mai ni tan sols fullejarà un assaig científic ha llegit Huxley i Orwell? –Zamiatin és, malauradament, molt més minoritari. De quina forma les versions cinematogràfiques, altres novel·les inspirades en les d'aquests autors, comentaris sobre les seues obres no serveixen per a un ric i necessari debat sobre la tecnociència, els seus beneficis i els seus riscos, els conceptes de progrés i de bellesa? Més enllà de versemblances o d'exageracions, aquestes obres són referents sobre una manera de pensar i, sobretot, de fer pensar. ☺

Xavier Durán. Periodista científic. Director del programa *Medi Ambient* de TV3.